

Husitské revoluční hnutí bylo dovršením dlouhého společenského vývoje v českých zemích a rovněž literatura husitské doby rozvíjela podněty pokrokového křídla slovesné tvorby 14. století. Tyto literární souvislosti se ovšem nejeví vždy na první pohled dosti zřetelně a musíme je často odhalovat literárněhistorickým rozbořem, u některých činitelů je však předjímání pozdějšího husitství evidentní, a proto je označujeme jako Husovy předchůdce.

Působili v druhé polovině a hlavně na konci 14. století. S Husem je spojuje na prvním místě snaha odhalovat a veřejně kárat zlořády v soudobé společnosti a zejména v církvi, jako byla ziskuchtivost, rozmařilost a nemravný život. Jednu skupinu sbližuje s Husem i forma kazatelského působení – byli to kazatelé, kteří užívali kazatelný jako veřejné tribuny k šíření kritických snah a reformních myšlenek. Jejich činnost docházela zprvu podpory od krále Karla IV. i Václava IV. a od vysokých církevních hodnostářů, později však byli často stíháni církevní mocí, protože jejich opravné snahy ohrožovaly nejen postavení jednotlivých duchovních, ale i autoritu celé církve (Konrád Waldhauser, Jan Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova). Druhou skupinu tvořili učení teologové působící na universitě (Vojtěch Raňků z Ježova, Jan z Mýta, Štěpán z Kolína); pod vlivem jejich názorů, často radikálních, ba i revolučních, vyrůstal Jan Hus a celá řada kazatelů, kteří později působili na venkově a pomáhali tam vytvářet ovzduší, z něhož vyšlo husitské revoluční hnutí. V Praze byla kazatelským střediskem tohoto hnutí od sklonku 14. století Betlémská kapele, kolem níž se soustředili kazatelé i teologové.

Největší proslulosti z Husových předchůdců nabyt Jan Milíč z Kroměříže. Po jeho smrti se vytvořil mezi stoupenci reformních snah Milíčův kult a slavný kazatel našel i dva životopisce. Přímou v prostředí stoupenců reformních myšlenek vzniklo *Vyprávění o Milíčovi*, složené jedním z Milíčových žáků, Matějem z Janova. Protože přináší zajímavé údaje o Milíčově životě a zároveň ukazuje, jak si představoval konec 14. století ideál stoupence reformního hnutí, uvádíme jím ukázky z děl Husových předchůdců.

VYPRÁVĚNÍ O MILÍČOVI OD MATĚJE Z JANOVA

Toto vyprávění je vloženo do hlavního spisu Matěje z Janova *Regulae Veteris et Novi testamenti* (Pravidla Starého a Nového zákona; viz dále na s. 63), a to za 5. traktát 3. knihy. Tvoří zde úvod k Milíčovu latinskému spisku o Antikristu, který Matěj z Janova připojil k svému dílu a tak zachoval pro budoucnost. (Viz dále na s. 55.)

Přibližně současně s *Vyprávěním o Milíčovi od Matěje z Janova* vznikl i roz-

sáhlejší, rovněž latinský spis Život ctihodného kněze Milíče (Vita venerabilis presbyteri Milicii). Byl napsán patrně nedlouho po Milíčově smrti neznámým jeho žákem. Oba oslavné životopisy svědčí o úctě a oblibě, již se Milíč těšil.

Vrátím se nyní k vyprávění o šlechetném Milíčovi. Poznal jsem u tohoto Milíče – to jméno přeložené do latiny znamená „nejmilejší“ – všecku jeho tak překypující lásku a hluboké milosrdenství ke všem lidem, dokonce i k nepřátelům a pronásledovatelům, že každý, kdo s ním mluvil nebo jednal, od něho přímo čerpal lásku, vlídnost a laskavost ducha, jedině snad s výjimkou lidí posedlých duchem Antikristovým; a nikdo od něho neodcházel bez útěchy. Ve všem se tento muž projevoval zcela jako druhý Eliáš. Neboť trýzně ustavičně své tělo hladověním, žíní a popelem a mnohými útrapami, s takovou vytrvalostí pracoval v potu pro spásu lidu, že každý, kdo ho viděl, nabyl přesvědčení, že jeho úsilí vůbec přesahuje veškeré lidské možnosti a fyzické schopnosti. Věru nedopřál si oddechu: vyposlouchával zpovědi, navštěvoval nemocné, vězněné a zmrzačené, těšil zarmoucené a obracel hříšníky.

Opustil dvůr císaře Karla IV., kde byl neobyčejně vážen a oblíben, zřekl se mimoto všeho, co měl, i důchodů a čestných úřadů při pražském katedrálním kostele a zcela se jal následovat Krista Ježíše, rozhodnuv se nést pohanění Ježíše ukřižovaného, vyjít ven z tábora a raději být opovrženým v domě božím nežli přebývat v stáncích hříšníků s bohatstvím a v slávě dcery faraónovy. A tak připraven obětovat vše, a nadto ještě sám sebe obětovat pro spasení duší, věnoval se cele a pohotově službě Kristových chudých a kázání slova božího. I obdaroval ho proto pán Ježíš způsobem hodným úžasu a od staletí neslýchaným: neboť v krátkém čase obrátil k pokání na dvě stě vykřičených veřejných nevěstek, nepočítaje v to jiné hříšníky obojího pohlaví, kteří se dali na pokání tajně. Bez počtu bylo po celých Čechách panen a vdov, které se v mládí působením jeho slova podivuhodně roznítily ohněm Ježíšovy lásky a dodnes setrvávají při svém rozhodnutí.

Sám Milíč, syn a obraz pána Ježíše Krista a bezmála věrná a zřetelná podoba jeho apoštolů, pečoval na svůj náklad o zmíněné kající nevěstky, za veliké peníze je vykupoval ze smilného obchodu a naplněn milosrdenstvím páně pečoval jako přelaskavý otec o jejich ošacování, výživu a převýchovu a podivuhodně se o ně staral jako kvočna schraňující kuřátka pod svými křídly a jako orlice povzbuzující mláďata k letu a nad nimi poletující. Sotva kdo by dokázal slovy vylíčit nebo perem vypsát, co ho to stálo slz, kolik soucitu, kolik starostí, aby podruhé neklesly! S jakou námahou, s jak úpěnlivými prosbami osobně vyhledával ty, které znovu padly, aby je přivedl zpět! S jak velikou trpělivostí, s jak hlubokým soucítěním pro jejich slabosti je zahrnoval svým srdečným milosrdenstvím a konal pro ně milosrdné skutky!

40 Já aspoň se přiznávám, že nestačím vypovědět ani desátý díl jen z toho, co jsem na vlastní oči viděl, na vlastní uši slyšel a čeho jsem se rukama dotýkal v té příliš krátké době, kdy jsem se s ním stýkal. V té věci se na mně věru potvrzuje známý onen veršik, že pro samu hojnost trpím nouzí, mám-li psát o vynikajících vlastnostech Milíčových.

45 Viděl jsem, jak on, ačkoli již vůbec nic neměl, protože, jak jsem vpředu pověděl, pro Krista všecko opustil, přece svou starostlivostí živil a odíval dvě stě kajících žen a na každý den jim v hojnosti opatroval vše, co potřebovaly. Když pro to i z toho mála knih, které si ponechal jako kazatelské příručky, všechny zastavil, prodal a peníze utratil, tu si vypůjčoval a vyprošoval od bohatých – nikoli bez těžkých urážek a odmítnutí – a často se trmácel sem a tam po celý den až do úpadu, když obstarával, čeho bylo třeba, aby se ty chudičké a bezbranné ženy mohly dosyta najíst. Takto se s nimi ze dne na den po dlouhá léta trápil pro kdejakou maličkost, zápase o ně nejen bez sebemenší omrzlosti, ale dokonce s velikou vlídností.

50
55 Neodmítal přijímat další a další a vlídně jim dopřával útočiště u sebe a u Krista Ježíše a v tom také setrval až do smrti.

Jako Eliáš planul tento kněz hodný boha tak velikou horlivostí pro Ježíšův zákon a pro jeho pravdu i silu a tak bez ustání a bez únavy bojoval s nesčtelným množstvím falešných proroků, řeholníků, kněží a zejména

60 znalců zákona a vzdělců, že se pro pravdu téměř denně ocital v nebezpečí smrti.

Mužně káral nejvyšší preláty, arcibiskupy a biskupy za to, v čem zjevně chybovali. Vyzbrojen horlivostí jako krunýřem napadl i dříve uvedeného císaře, ukázal na něho prstem a řekl mu přede všemi, že on je ten veliký

65 Antikrist. Proto vytrpěl dlouhé žalářování a okovy. V Římě na nejvyšším místě kázal biskupům a prelátům, že Antikrist už přišel a že oni sami jsou Antikristovými údy, protože se skutky protivili Kristu Ježíši. A za to znovu podobně trpěl od antikristů ve vězení a v poutech. S podobnou srdnatostí napadl i papeže a jeho kardinály a odvážně prohlásil, že Antikrist již běsní

70 proti božím svatým. I za to byl znovu a znovu vystaven opovržení a posměchu a drcen zuby Behemota a Antikrista.

Když přišel do Prahy, hlavního města a sídla císařského, tou dobou nadmíru hříšného a v duchovním smyslu přímo Babylóna, mužně se dal do boje s drakem, kterého tu uctívali jako boha, a s velikou nevěstkou a starou

75 matkou smilstva a zároveň se šelmou brunátnou, na které seděla nevěstka šarlatem oděná, a nepřestával vytrvale útočit na mnohé, dokud nezdolal a nepřemohl nesčtelný zástup svou horlivostí, životem vpravdě kristovským a tím, že neustále káral, prosil a všelijak naléhal, ať vhod, nebo nevhod, takže se zastyděli a odvrátili od svých zjevných a hrozných zločinů.

80 Jak mnohé neřesti a jakou spoustu nejrozmanitějších nepravostí bojovně zahnal na útěk! Kdyby byl Milíč nepřišel, byly by nepochybně

pronikly svým křikem až k nebi a způsobily, že bychom byli bývali docela jako Sodoma a byli bychom zahynuli jako Gomora. Ale nyní se z milosti Krista Ježíše, zásluhou a prací Miličovou Sodoma navrátila k dávné důstojnosti a z Babylónu se Praha v duchovním smyslu již stala Jeruzalémem, jenž oplývá vším slovem Kristovým a spasitelným učením. Neboť po tom, co byly hroživé neřesti, zvláště veřejné, zdolány a „za hlavu hozeny“ (Iz. 38), již se v duších Krista Ježíše probouzejí k životu ctnosti, vztyčují hlavu a den ode dne se ustavičně vzímají počtem i hodnotou, protože jim Ježíš ukřižovaný dopřává slavného růstu.

Avšak nejlépe se projevil a vešel ve známost příkladný obraz tohoto slavného a velikého vítězství v Čechách a rozsah jeho spasitelného působení v tomto obrácení tak hříšných nevěstek a tolika najednou v našem městě, i v tom, co Milič vykonal nikoli ovšem náhodou, nýbrž řízením Ježíše Krista. Bojoval o ně slovem Kristovým a vykupoval je a do základů rozbořil starý a nejvykřičenější nevěstinec v Praze, totiž onu nejhorší a zlopestnou uličku, která se nazývala Venecie, jistě tak pojmenovaná podle Venuše, a v češtině Benátky. Zřídil tam a vybudoval školu, chrám a útulek, založený a postavený na základech vši milosti a ctnosti. Podle záměru Ježíšova ducha byl nazván Jeruzalémem a je až podnes pod tímto jménem v Čechách, hlavně v Praze, slavně rozhlášen, aby se tak naznačilo, jak už bylo nedávno poznamenáno, že pán Ježíš skrze Miliče, aspoň pokud jde o první začátek, učinil z Prahy, města babylónského, plného hanby a nečistoty, Jeruzalém, město světla na hoře ležící, a že nejmilostivější pán a věrný bůh učiní ještě více, i když, jak je svrchu pověděno, zvolna a postupně skrze svého všemohoucího ducha v kazatelích. Ale počátky rozvoje tohoto ducha byly v plnosti darovány nejmilejšímu knězi Miličovi.

A kdo by nezasl nad překypující sčtlostí a učeností Miličovou? Neboť ačkoli byl zprvu prostým knězem a písařem na dvorech knížat, přece když byl takto navštíven duchem Ježíšovým, tak velice se obohatil moudrostí a učenými slovy všeho druhu, že mu bylo snadné pětkrát za jediný den kázat, totiž jednou jazykem latinským, jednou německým a třikrát českým, a to veřejně a před zástupem, zvučně a s účinnou horlivostí; a v podrobnostech vynášel ze svého pokladu věci nové i staré naprosto spořádaně, vyrovnaně a úměrně, takže se z toho mohlo vyvozovat, že celého dne využíval k přípravě kázání, jejich přednesu a k práci. Ve svátek kázával obyčejně dvakrát nebo třikrát a každodenně bez přestávky míval vždy aspoň jedno kázání. Ačkoli kázával tak často, že to takřka přesahovalo lidské možnosti, přesto se mu nikdy nestalo, aby měl nouzi o citáty z Písma nebo z učitelů. Naopak, což je povzneseno nad míru lidskou a zasluhuje obdiv, uměl uvést kdykoli a bez námahy potřebný výrok z bible nebo z církevních učitelů. A začal-li mluvit, hovořil, jak dlouho bylo třeba, k danému tématu spořádaně podle myšlenkové osnovy, takže pohotově a jakoby samozřejmě

přednesl z Písma nebo z církevních učitelů jeden, dva nebo i více odstavců.

125 Ale to všechno se zdálo bezvýznamné při pomyslení, že vedle této rozsáhlé práce, zpovědí, útěch a velké pohostinnosti, kněžských povinností a tak neúnavného kázání ještě i vytrvale skládal a vlastní rukou psal velké knihy. A denně je dával k opsání celému zástupu kleriků, dvěma až i třem
130 stům, a to tak, že co dnes sepsal, to už nazítří písaři celé opisovali. A tak každého dne, to jest pro každý zítřek, musel opatřit nejméně pro dvě stě kleriků přepisování. A knihy, které takto složil, jsou neobyčejně obsáhlé. Jsou mezi nimi kázání, která z pokory nazval „Nedonošený plod“ (Abortivus), a postily na všechna evangelia, totiž na dny svatých a na ostatní svátky celého církevního roku, kterým dal název „Milosti boží“ (Gratiae dei). Každý čtenář těchto postil a kázání pozná, že nejsou vyplněna jeho
135 nápady, ale mnohem spíše myšlenkami Písma svatého, bible a učitelů. Užitečnost těchto knih pro věrné kazatele i posluchače nechci doporučovat slovy. Odkazuji raději přímo na tyto knihy a na ty, kdo jich užívají.

Ačkoli tedy nejmilejší Milič vykonal v Praze tyto dobré skutky a mnoho
140 jiných, které, jak jsem řekl, nejsem s to zde vylíčit, nezískal od spolukřesťanů v té Praze nic jiného než nesčetné nadávky, hanění a ustavičné pronásledování až do vyobcování skrze rozmanité omezování a klatby, a nakonec vypuzení z vlasti do vyhnanství. Neboť zemřel jako vyhnanec v Avignoně. Ano, ještě i mrtvého pronásledovali a nad bolest ran mu další bolest přidali.
145 Nejvíce a skoro výlučně se o to postarali mniši a kněží s ostatními chrámovými hodnostáři, ačkoli na něm žádné jiné viny nenalezli než právě ony dobré skutky, z nichž jsem výše jen některé připomenul, aby se tak splnilo evangelium Krista Ježíše, v němž se praví (Mat. 23): „Běda vám, zákoníci a farizeové pokrytci, kteří budujete hroby prorokům a ozdobujete hroby
150 spravedlivých a říkáte: Kdybychom byli žili za dnů otců našich, nebyli bychom měli spoluvinu na krvi proroků...“ A níže: „Hle, já k vám posílám proroky a moudré a zákoníky, ale vy některé z nich zavraždíte a ukřižujete a jiné budete bičovat ve svých synagogách a honit je z města do města. Krev spravedlivých padni na vás...“

7 *druhý Eliáš*: podle některých židovských eschatologických představ se měl prorok Eliáš (9. stol. př. n. l.), proslulý náboženskou horlivostí, znovu objevit před příchodem Mesiáše – 14 *opustil dvůr císaře Karla IV.*: Milič opustil císařskou kancelář, kde byl zaměstnán jako notář, roku 1362 a příštího roku se vzdal i kanovnictví pražské katedrály a všech ostatních církevních důchodů – 43 *známý onen veršik*: verš nejistého autora, často citovaný jako přísloví – 65 *žalářování*: Milič byl r. 1366 vězněn arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimě pro připomenutý výrok o Karlu IV.; v Římě: do Říma přišel Milič r. 1367 – 68 *trpěl od antikristů ve vězení*: v souvislosti s vězněním v Římě vznikl Miličův spisek *Knížka o Antikristu* – 71 *Behemota*: mytologická obluda, symbolizující v apokalyptické literatuře spolu s hadem Leviatanem dábelskou moc – 73 *Babylóna*: hlavní město babylónské říše, v biblickém podání ztělesnění lidské vzpoury proti bohu a mravní zkaženosti, protiklad idealizovaného

Jeruzaléma – 75-76: Zjev. 17,3-5 – 83 jako Sodoma a ... jako Gomora: podle bible města, zničená pro hříšný život obyvatel sírou a ohněm – 97 Venuše: římská bohyně lásky – 98 Benátky: byly v místech dnešní Konviktské ulice na Starém Městě – 143 zemřel jako vyhnanec v Avignoně: 29. června 1374; byl tam obeslán papežem Řehořem XI. – 145 kněží s ostatními chrámovými hodnostáři: autor zdůrazňuje obdobu mezi konečným osudem Milíčovým a Ježíšovým (narážka na Luk. 22,52) – 146 žádné jiné viny nenalezli: narážka na Pilátův soud nad Ježíšem (srov. Luk. 23,4)

JAN MILÍČ Z KROMĚŘÍŽE

Bývá nazýván otcem českého opravného hnutí. Jako úředník kanceláře Karla IV. nahlédl do života dvora, vysoké šlechty i církevní hierarchie a přitom si uvědomil, že kořeny sociální nespravedlnosti tkvějí ve způsobu života vládnoucích vrstev. Mocně naň zapůsobil německý kazatel v Praze Konrád Waldhauser a touha vychovávat lid prostřednictvím kazatelny ho přivedla k tomu, že se v l. 1362 a 1363 vzdal (právě když dosáhl kanovníctví pražské katedrály) místa v královské kanceláři i církevních důchodů a zasvětil svůj život dobrovolné chudobě a odříkání. Kázal neúnavně latinsky, česky i německy, a to i několikrát denně. Jeho přípravy na kázání – výpisky z církevních autorit a opisy cizích kázání – jsou obsaženy v latinské postile Gratiae Dei (Milosti boží). Nejznámější ze svých postil, složenou jako vzor pro mladé kazatele, nazval skromně Abortivus (Nedonošený plod). Aby své posluchače odvedl od mechanického modlení a přivedl je k přemýšlení o otázkách náboženských a životních, složil pro ně několik českých modliteb v podobě krátkého rozjímání. – Důležité je Milíčovo učení o Antikristu, vtělené do latinského díla *Libellus de Antichristo (Kntžka o Antikristu)*; složil je v Římě, kam se odebral r. 1367, aby získal papeže pro své myšlenky na reformu církve. Milíč se domníval, že všeobecná zkaženost je svědectvím blížícího se konce světa, jehož předzvěstí má být příchod Kristova odpůrce Antikrista na zem. Podle Milíče Antikrist již přišel na svět (v jednom kázání jej dokonce ztotožnil s císařem Karlem IV.), ale bude přemožen samým Kristem. Milíčovo úsilí o získání papežovy pomoci při nápravě života pochopitelně muselo ztroskotat, a proto se Milíč soustředil na práci mezi širokými vrstvami. Vystupňoval svou kazatelskou činnost a prakticky usiloval o zlepšení života chudých. Tak založil s pomocí svých stoupenců, kterých stále přibývalo, útulek Jeruzalém pro nápravu nevěstek; při ústavu bylo zřízeno i místo pro českého kazatele. Milíčova činnost, ostře odsuzující život vládnoucí třídy, byla trnem v očích církevní hierarchie, a proto byl Milíč obžalován a obeslán k papeži do Avignonu; tam zemřel ještě před ukončením procesu 29. června 1374.

ČESKÉ MODLITBY

(MODLITBA O BOŽÍM TĚLE)

Milý Jezukriste, milovníče našich duší, která milost tě k tomu přinutila, aby naše duše tak nečisté miloval, aby je očistil a tak túžil po našich duších, ež jsi za ny miloščemi umřel na svatém kříži? Ó srdečný milovníče, kterak silné milování bylo v tvém srdci, když si nám ráčil dáti své svaté